

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук,
Прохоренко Лесі Іванівни
на дисертацію Чухрій Інни Володимирівни «Психологічні
механізми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій
опорно-рухового апарату», представлену на здобуття наукового
ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 –
"Спеціальна психологія"**

Поступ до європейського освітнього середовища і потреба у професійній та особистісній конкурентоспроможності потребують пошуку ефективних шляхів інтенсифікації освіти молоді, в тому числі, й освіти осіб з особливими потребами, і, як похідне, їхньої соціалізації й інтеграції в соціумі.

Тож, пріоритети розвитку вітчизняної системи освіти якісно змінюють ставлення держави до зростання авторитету особистості, рівня її освіченості та соціальної ролі в розбудові суспільства європейського рівня.

Слід зазначити, що на сьогодні фактично відсутня досконала, багатофункціональна система забезпечення і супроводу процесу соціальної адаптації молодих людей і, зокрема з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, яка б передбачала послідовну корекційну, профорієнтаційну, особистісно зорієнтовану роботу з використанням відповідних психологічних механізмів.

Відтак, сказане підтверджує важливість і нагальність такого системного й узагальнюючого дослідження на теренах вітчизняної спеціальної психології, яким є науковий пошук Чухрій Інни Володимирівни.

Відзначаючи актуальність теми рецензованої дисертаційної роботи, принагідно вказати на її зв'язок із пріоритетним напрямом науки і практики – удосконаленням системи і оптимізацією процесу підготовки молоді до самостійного життя, про що, власне, і йдеться в Національній стратегії розвитку

освіти в Україні на період до 2021 року, Концептуальних положеннях НУШ та інших відомчих ухвалях і рішеннях останнього часу.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (понад 400 найменувань, з яких близько 30 – іноземними мовами) та додатків.

Об'єкт, предмет і мета дослідження відносяться до кола проблем спеціальності 19.00.08.

Вивчення матеріалів дослідження засвідчує, що здобувачка, аналізуючи проблеми у причинно-наслідковому зв'язку між результатами їх розв'язання, правильно визначила дослідницькі завдання і обрала адекватні методи вирішення цих завдань. Значна увага при цьому приділяється вивченню вітчизняного та зарубіжного досвіду розв'язання проблем соціальної адаптації. Цей важливий метод дослідження (аналіз прогресивного досвіду) вдало доповнюється іншими емпіричними, в тому числі експериментальними, а також теоретичними методами. Це дає підстави для підтвердження вірогідності отриманих результатів і представлених у дисертаційному доробку висновків, які мають як теоретичну значущість, так і вагоме практичне значення для становлення і ефективного функціонування в Україні системи роботи із соціальної адаптації молоді і, зокрема, з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Кожен розділ дисертації, як і годиться, несе своє змістове навантаження і є логічною, невід'ємною складовою всієї роботи.

На початку дослідження (Розділ I) авторкою здійснено науковий аналіз підходів до вивчення проблеми соціальної адаптації особистості, системогенез яких визначив поєднання у зазначеному процесі не лише факторів соціального середовища, але й систему внутрішньо-особистісних чинників, зокрема, психологічних механізмів. Визначено специфіку соціальної адаптації молоді з вродженими, набутими та набутими під час участі в операції об'єднаних сил порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

На основі методологічного аналізу поняття соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату здобувачка слушно стверджує, що це процес та результат пристосування до соціального середовища, який передбачає активні зусилля, спрямовані на досягнення гармонії з навколишнім середовищем, власного розвитку, професійного й особистісного становлення та міжособистісної взаємодії протягом усього життя, з одного боку, та, відповідно, змін соціального середовища для забезпечення оптимальних умов розвитку, навчання, праці, особистісного розвитку, дотримання прав і свобод особистості з обмеженнями життєдіяльності, з іншого.

На наступному етапі роботи (матеріал представлено в розділі II) здійснено системний аналіз психологічних джерел, що розкривають проблеми психологічних механізмів соціальної адаптації особистості; подано розгляд специфіки психологічних механізмів із позицій системного, матеріалістичного, особистісно-орієнтованого, когнітивного, діяльнісного та психоаналітичного методологічних підходів; описано структурно-функціональну модель психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Зокрема, розглянуто базові підходи до проблеми психологічних механізмів соціальної адаптації особистості та їх стрижневого утворення Я-концепції, розроблено, що важливо, авторську структурно-функціональну модель психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. У запропонованій структурно-функціональній моделі представлено емоційно-афективний, комунікативний, пізнавальний, поведінковий та мотиваційно-вольовий психологічні механізми у їх адаптивному та дезадаптивному, вияві, висхідним конструктом яких є особистість молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату у неперервному процесі комплексного соціального реабілітування. За цією моделлю структуру особистості представлено чотирма ортогональними осями, що відображають такі виміри: 1. Соціально-психолого-індивідуальний. 2. Діяльнісний. 3. Нозологічний. 4. Віковий (генетичний).

До речі, чотиривимірну структуру особистості свого часу було запропоновано науковим консультантом здобувачки професором, членом-кореспондентом НАПН України Шевцовим Андрієм Гаррієвичем.

Слід зазначити, що на підтвердження концептуальних засад вивчення психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату (Розділ III) Чухрій Інною Володимирівною було проведено емпіричне дослідження, яке базувалось на чітко визначених вихідних теоретико-концептуальних положеннях і мета якого також полягала у з'ясуванні особливостей та визначенні специфіки компонентного складу психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з вродженими, набутими, набутими внаслідок участі в операції об'єднаних сил порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

На особливу увагу в цьому сенсі заслуговують представлені у дисертаційній роботі авторська модель емпіричного дослідження та опитувальники, послідовність і ретельність розроблення яких забезпечили валідність і надійність зазначеного дослідницького інструментарію.

Цікавою видається, так би мовити, спрямованість, власне, дослідження, яка, відповідно до спеціально-педагогічного і спеціально-психологічного напрямів, визначалась від нормативності розвитку зрілої особистості до специфіки особистісного розвитку молоді з обмеженнями життєдіяльності.

На основі одержаних результатів автором визначено специфіку психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з вродженими, набутими у молодому віці, набутими під час участі в операції об'єднаних сил порушеннями опорно-рухового апарату, а також здійснено порівняльний аналіз особливостей зазначених механізмів у молоді з обмеженнями життєдіяльності та типовим розвитком й визначено фактори, що можуть використовуватися при відстеженні рівня адаптації відповідних вибірок (Розділ IV).

За результатами констатувального дослідження виявлено неадаптивні стратегії психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з вродженими, набутими в молодості та під час участі в операції об'єднаних сил порушеннями

функцій опорно-рухового апарату, що увійшли до компонентного складу дезадаптивно спрямованих факторів.

І, врешті, фактично на підсумковому етапі роботи докторанткою представлено зміст і компоненти розробленої системи психокорекції дезадаптивних проявів психологічних механізмів соціальної адаптації та перевірено її ефективність (Розділ V).

Слід сказати про продумане і чітке визначення методологічних засад, обґрунтування основних напрямів, принципів і завдань формувального етапу дослідження, спрямованого на перевірку ефективності і доцільності використання авторської психокорекційної системи, мета якої полягає у формуванні адаптивних стратегій психологічних механізмів соціальної адаптації, гармонізації компонентного складу Я-концепції особистості та підвищення рівня соціальної активності та самоактуалізації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Цілком виправданим видається й те, що методологічним підґрунтям експериментальної перевірки означеної системи виступили саме такі теоретичні підходи (про що згадувалось) як особистісно орієнтований, системно-синергетичний, діяльнісний, спеціально-педагогічний та спеціально-психологічний, психоаналітичний, що, в свою чергу, забезпечило цілісність і, водночас багатовекторність згаданої перевірки.

Слід також зазначити, що застосування автором засобів індивідуальної та групової психокорекції відповідає сучасним світовим тенденціям і надає оригінальності дисертаційному дослідженню.

Одержані дисертанткою результати підтверджують ефективність розробленої системи психокорекції, що за своїми узагальнюючими можливостями мають як корекційно-педагогічну та корекційно-психологічну, так і загальнопсихокорекційну значущість, оскільки визначена специфіка психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату сприятиме їхньому цілеспрямованому і планомірному інтегруванню в соціальне середовище.

Не підпадає під сумнів і наукова новизна, власне, те, заради чого і проводилося дослідження. Адже:

- системно розкрито структурний зміст психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, розкрито їх специфіку та компонентний склад, зокрема, адаптивні та дезадаптивні стратегії;
- обґрунтовано теоретичну парадигму та структурно-функціональну модель психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату;
- емпірично виокремлено і описано трансформації факторних структур психологічних механізмів соціальної адаптації та Я-концепції особистості молоді з вродженими, набутими в молодості та під час участі в операції об'єднаних сил порушеннями функцій опорно-рухового апарату;
- розроблено систему діагностики психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, розкрито їх динаміку залежно від часу набуття порушень і т.ін..

Водночас, одержані результати дали змогу поглибити й уточнити низку принципово важливих, специфічних понять і термінів.

Безумовно, всі наведені позиції мають відому теоретичну значущість і є корисними для практики.

Скажімо, як приклад, вкрай важливим є рекомендоване створення на державному рівні спеціалізованих центрів соціально-психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їхніх сімей і розширення компетенцій спеціалістів-психологів зумовлених впровадженням на державному рівні психологічної моделі психотерапії і т.д..

Щодо висновків, то вони логічним чином підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення автором дисертації можливих перспектив подальшого розроблення проблеми.

Достовірність й обґрунтованість висновків і наукових положень, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками – вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка з урахуванням теми, що досліджується, є типовою для наукових робіт зі спеціальної психології, широтою і різноманітністю опрацьованої дисертанткою джерельної бази, використанням результатів експериментального дослідження.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Чухрій І.В. з позиції відповідності методологічним вимогам, слід відзначити цілісність і доцільність його структури, адекватність методів дослідження висунутій меті. Авторкою продемонстровано фаховість у проведенні експериментального етапу роботи (ретельна підготовка, коректність проведення, ґрунтовна обробка й кваліфікований аналіз одержаних результатів, що сприяло досягненню позитивних результатів.

Також позитивної оцінки заслуговує й категоріальний апарат проведеної дослідної роботи.

З вашої ласки, насамкінець, озвучу ще кілька загальних але необхідних позицій.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Сформульовані в дисертації висновки і рекомендації представлені авторкою у 38 публікаціях. Рівень повноти їх викладу в опублікованих працях є високим. Матеріали дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях, в тому числі міжнародних, круглих столах, семінарах та ін..

Роботу проілюстровано достатньою кількістю таблиць і рисунків, що сприяє переконливішому сприйманню фактичного матеріалу і забезпечує структурну чіткість його викладу.

Таким чином, є всі підстави для висновку: роботу виконано на високому науковому та організаційному рівнях, а суттєвими її характеристиками є завершеність і самостійність.

Отримано нові науково-обґрунтовані результати в галузі спеціальної психології, що в сукупності вирішують важливу проблему оптимізації процесу соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Разом з тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Чухрій І.В., видається за доцільне висловити окремі зауваження й побажання:

1. при визначенні методологічного підґрунтя розроблення системи психокорекції дезадаптивних проявів психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату варто було б розлогіше обґрунтувати чому акцент робився саме на положеннях особистісно-орієнтованого, системно-синергетичного, діяльнісного, корекційно-педагогічного та психоаналітичного підходів;

2. у теоретичній частині дослідження достатньо глибоко проаналізовано зарубіжні наукові джерела, разом з тим, на нашу думку, дещо менше уваги приділено працям українських науковців, що б певною мірою підсилило подану інформацію і розширило діапазон проблеми, яка досліджується;

3. в окремих випадках фактичний матеріал, наведений у таблицях (схемах) потребує розлогішого аналізу;

4. у дисертації й авторефераті наявні непоодинокі граматичні та стилістичні неточності.

Висловлені зауваження й побажання жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Чухрій І.В, яке є завершеною науковою працею, що представляє новий концептуальний підхід до розв'язання актуальної проблеми психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату і за своїм науковим рівнем, теоретичним і практичним значенням є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи.

Таким чином, дисертаційна робота «Психологічні механізми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату», повністю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі

змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка, Чухрій Інна Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – "Спеціальна психологія".

Офіційний опонент -

доктор психологічних наук,
заступник директора
з науково-експериментальної роботи
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченко Національної академії
педагогічних наук України

Л.І. Прохоренко

